

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Levn, levninger og brugt natur

Om forpligtelser over for eftertiden

Arler, Finn

Published in:
Naturminder

Publication date:
1997

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Arler, F. (1997). Levn, levninger og brugt natur: Om forpligtelser over for eftertiden. I J. Guldborg, & M. Ranum (red.), *Naturminder: -levnenes betydninger i tid og rum* (s. 19-30). Syddansk Universitetsforlag.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Levn, levninger og brugt natur

Om forpligtelsen over for eftertiden

Finn Arler

Naturlevn

Set i bakspejlet er et levn en rest af noget, der én gang var, men ikke er mere – som andet end netop en rest. Det kan være en overlevende flig af et mønster, der som helhed er gået tabt, eller et tilbageværende spor efter en fortidig proces, der synes at have udtømt sin oprindelige kraft. Når vi tænker på levn, tænker vi derfor også typisk på fænomener som den knækkede søjle blandt skyskrabere, det forstenede søpindsvin blandt de levende væsner i strandkanten eller måske skolelæreren, der stadig siger »De« og går med prikket butterfly. Som levn synes de alene at høre til en fortid, som ikke er mere, fordi den forlængst eller fornylig er overhalet af tidens bevægelse. I denne forstand er levn en underlig usamtidig form for samtid, noget der nok er til stede, men alligevel står udenfor.

Et levn er imidlertid altid mere end overhalet fortid. Er det end en rest, så er det dog immervæk en nutidig rest, og som nutid bliver det påny del af et mønster, bestanddel i et forløb. Søjlen bliver måske mindesmærke, søpindsvinet anledning til en ekskursion, og den ikke helt opdaterede lærer indtager sin ganske særlige plads i kollegiet (og danner måske med tiden mode). Så længe levnet er til stede, ja, så længe blot mindet om det er til stede, forbliver det virksomt. Levnene er på den måde bindeleddet mellem fortid og fremtid; i deres fortsatte tilstedeværelse holdes fortiden i live med nutidig kraft og fremtidige følger.

Vi tænker ofte på levn som undtagelser, fortidens øer i nutidens hav. Det er imidlertid en antagelse, hvis gyldighed har sine grænser. Det skyldes en særlig dobbelt-hed ved begrebet. På den ene side har levn en særstatus som det, der netop er trukket frem på bekostning af sine omgivelser. Det som tillægges en særskilt betydning i kraft af dets referencer til fortiden. På den anden side er levn slet og ret det, der er blevet tilbage, det der er levnet. I den sidste betydning er hele den aktuelle natur, sådan som vi finder den i og omkring os, naturhistoriens foreløbige levn. For så vidt er der heller ikke noget naturfænomen, som ikke i den ene eller den anden sammenhæng ville kunne trækkes frem i lyset som et levn i den første af de nævnte betydninger. Den nutidige natur udgør således i sig selv en samling af levn, der hver for sig bærer på vidnesbyrd om specifikke fysiske, kosmologiske, geologiske, evolutionære og kulturelle processer, som ikke længere er – eller som ikke længere er helt de samme, som de var engang.

Naturen efterlader over hele linien. Tilstedeværelsen af et tolkende og reflekterende væsen som mennesket ændrer imidlertid efterladenskabernes status på afgørende vis. Kun mennesket synes nemlig at kunne gøre dem til levn i den første af de nævnte betydninger. En af de væsentligste følger heraf er en styrket sammenknytning af fortid, nutid og fremtid. Hvor resterne fra fortidens processer uden en mere komplekst tolkende instans primært virker i kraft af deres fysiske, kemiske eller biologiske egenskaber, så kan de med menneskets tilstedeværelse tillige bære på mere komplekse betydninger. De kan således enten blive tolket og vurderet som levn, som brikker og fragmenter der virtuelt lader sig samle til mosaikker og genoplive gennem en historisk genfortælling. Eller det overleverede – et fossil, et geologisk særpræget landskab, et skrift, et maleri, et bygningsværk – kan i kraft af en særlig udtryksfuldhed virke umiddelbart ind i nutiden. I begge tilfælde influerer levnene os på tværs af tid.

Netop muligheden for med tolkende væsners mellemkomst at skabe en mere omfattende kontinuitet på tværs af tid muliggør tilstedeværelsen af kulturelle traditioner og fællesskaber, der rækker længere end nogle få generationer. Vi omgives da ikke længere blot af ting og sager til umiddelbar nytte eller unytte, men tillige af betydningsfulde ting og sager, brikker i eller til fortællinger. I kraft af tolkningerne bliver det muligt at forstå os selv som deltagere i kontinuerlige livsprocesser – med en dertil hørende kontinuerlig diskussion om livsprocessernes egne mål, værdier og sigtelpunkter. Som tolkende væsner kan vi forstå os som deltagere i en historie. Ikke blot en lille i tid og rum lokal historie, men tillige i f.eks. den nationale historie, i den europæiske civilisations historie eller sågar i menneskehedens, livets eller kosmos' historie.

Fortidens levn spiller således flere centrale roller. Overhovedet er vor egen overlevelse – eller mere præcist: den fortsatte eksistens af den form for liv, vi ønsker at leve – afhængig af, at det overleverede er imødekommende overfor de fysiske, kemiske og biologiske fordringer, som vi med vor særlige livsform opstiller. Vi har brug for tilstrækkelige ressourcer i bredeste forstand: fødevarer, energi, luft og vand af tilstrækkelig kvalitet, materiale til vore konstruktioner etc. Gennem rekonstruktioner af det forsvundne tolker og gentolker vi imidlertid tillige vor egen forhistorie, skaber mønstre og fortællinger til grundlag for selvforståelsen. Vi søger at etablere orienteringspunkter og en form for orden i den naturhistorie, vi tager del i. Og endelig skærper vi i den direkte konfrontation med det efterladte opmærksomheden over for de kvaliteter og livsværdier, som har eller kan have betydning for os.

I det første tilfælde er det eksistensen, der er på spil, i de to sidste tilfælde er det identiteten, og dermed selve udgangspunktet for vore liv. Levnene er til den ene side livgivende, til den anden side afgørende for identificeringen af livets retning og karakter, for vor opfattelse af, hvem vi er, og hvilken historie, vi tager del i. Af begge grunde er nogle levn vigtigere end andre – de levn er væsentligst, som har den største overlevelses- eller identitetsmæssige betydning for os. De der er nyttigst, eller de der siger os mest.

At der er en intim sammenhæng mellem identitet og eksistenskrav turde være relativt oplagt. Den form for liv, hvis eksistens vi ønsker at sikre, er således bestemt af

den måde, vi forstår os selv på, af tolkningen af vor egen identitet. Det er ikke et hvilket som helst liv, hvis eksistens vi ønsker at bevare (eller fremme), men først og fremmest den eller de former for liv, som forekommer os meningsfulde og efterstræbelsesværdige ud fra den horisont, som er vores. D.v.s. livsformer, som rummer en række af de kvaliteter, vi sætter højt (eller forsøger at sætte højt) i den måde, vi lever vore egne liv. Derfor vil de naturelementer også have højest prioritet, som er mest nyttige eller betydningsfulde for disse livsformers fortsatte eksistens, karakter og udvikling. Hvor den, der forstår sig selv som fisker, har brug for vand, har bonden brug for land, ornitologen for fugle, tømreren for træ, mens en identitet som racerfører ikke var mulig uden biler, baner og benzin (masser af benzin).

Omvendt er tolkninger af identitet naturligvis betinget af de ønskværdige livsformers eksistensmuligheder. Vi ville således alt andet lige betegne det som en psykisk brist, hvis man tolkede sin egen identitet på en måde, som vil være fuldstændig umuligt at forene med de givne (såvel som de fremtidigt forventelige) eksistensbetingelser. Hvis vi på nogen måde vil bringe vor egen livsform videre, må vi følgelig også indrette eller omdanne den sådan, at vi ikke undergraver dens fortsatte eksistensbetingelser – eller vi må indstille os på et helt andet liv.

Også i forhold til fremtiden får tilstedeværelsen af tolkende og reflekterende væsner på denne måde en afgørende betydning. Hvor en natur, der ikke rummede sådanne væsner, ville lade fremtiden følge af fortidige og nutidige processer uden bevidst at kunne lade de mulige senere følger virke tilbage på nutidens beslutninger, vil fremtiden være af anderledes afgørende betydning for et reflekterende væsens nutid. Der er således en uløselig sammenknytning mellem opfattelsen af, hvem vi er, og idealerne om, hvad vi ønsker at blive. Nutidige handlinger bliver ubegribelige uden kendskab til den tilstræbte fremtidige tilstand eller de fremtidige mål, som giver handlingerne mening og retning. Ene af alle naturvæsner evner mennesket at lave mere omfattende planer for fremtiden (så forgæves de end ofte kan synes). Som reflekterende væsner er vi dermed også i stand til at påtage os et medansvar for fremtiden i samme grad, som vi kan bestemme karakteren af de levn, vi efterlader.

Forpligtelsen over for efterkommerne: to nyttige fiktioner

Det er de efterlevende, de kommende generationer, vore egne allermest levende levn, som er dømt til at overtage vore levnedsløbs øvrige efterladenskaber. Det er dem, der på godt og ondt kommer til at leve med den natur, som vi, de nulevende generationer, efterlader dem. Det er dem, der kommer til at fortsætte den kulturelle naturhistorie, som også vi giver vore bidrag til. Medansvaret for fremtiden er således også i en eller anden forstand et medansvar i relation til de kommende generationer.

Sådan har det naturligvis altid været. Når forholdet til kommende generationer imidlertid i de seneste årtier har fået en øget opmærksomhed, skyldes det først og fremmest den massive naturforandring, som vi har været vidne til i dette århundrede. Ingen af de tidligere generationer har evnet at sætte så indiskret et stempel på

naturhistorien som de nulevende. Selv om mennesket så lidt som andre væsner kan undgå at bruge og forandre sin omverden, mens det lever, så har det dog aldrig før været så åbenbart, at det er en brugt natur, der levnes til eftertiden.

Den massive naturforandring har af gode grunde ført til en voksende bekymring for, om vi er ved at overskride nogle grænser for, hvad vi kan tillade os overfor vore efterkommere. Med en vis ret kan vi spørge, om vi overlader dem meget andet end levninger, det der er til overs fra vor egen store forbrugsfest. Det er derfor blevet et stadigt tilbagevendende spørgsmål, hvad det vil være rimeligt at efterlade til de kommende generationer. Er spørgsmålet blevet mere påtrængende, så er det dog samtidig også blevet vanskeligere at besvare. Ja, overhovedet er måden at forsøge at besvare spørgsmålet på ikke blevet lettere at finde frem til. For at vise hvorfor, kan det være frugtbart at tage udgangspunkt i et par nyttige fiktioner, af hvilke den første har været, mens den anden fortsat er virksom. Den første er følgelig formuleret i datidsform, den anden i nu- eller fremtid.

Lad os først forestille os, at de menneskelige samfund engang for længe siden var meget statiske og stabile, konservative og traditionsbundne, og at den unge generation uden de store sværds slag endsige forandringer fulgte i den ældres fodspor. I en sådan verden synes det at have været forholdsvis klart, hvad der kunne forventes af den ældre generation i relation til den yngre. Den skulle slet og ret sikre betingelserne for, at livet kunne fortsætte på nogenlunde samme måde, som det altid havde gjort – siden Arilds tid. Den skulle sørge for, at hvert eneste af de mange enkeltelementer, som den særlige livsform krævede, var til stede (og fortsat kunne være til stede), og at den efterfølgende generation havde nok af de særlige færdigheder, som var påkrævede, når den selv skulle tage over.

Det er værd at notere sig, at der ikke her synes at kunne blive plads til et skel mellem det, som en fortsættelse af livsformen krævede, og det som efterkommerne måtte have af ønsker. Vi vil derfor antage, at det i et sådant samfund ganske enkelt forventedes, at de efterlevende fortsatte den traditionelle livsform, eller i det mindste en livsform, der var så tæt på, at krav og ønsker tilnærmelsesvis var de samme. Der har derfor heller ikke været basis for noget betydeligt slip mellem de forpligtelser, som en fortsættelse af livsformen gav anledning til, og de forpligtelser, som man eventuelt måtte have overfor kommende generationer med egne (og for den tidligere generation ukendte) ønsker om en anden livsform.

Tilsvarende må vi antage, at efterkommerne i vort fiktive samfund forventedes at være knyttet – tæt knyttet – til det samme sted som forgængerne. Det har været i forhold til et specifikt sted med alle dets særegne karakteristika, forpligtelserne optrådte, og der var ingen basis for en skelnen mellem forpligtelser over for henholdsvis efterkommerne, stedet selv eller det fællesskab, som skæbnemæssigt var knyttet til stedet. Der kunne under sådanne forudsætninger dårligt tænkes at optræde alternative forpligtelser til dette, at stedet skulle efterlades i mindst samme gode stand som ved overtagelsen – hvor der med 'god stand' refereres til netop det, der gør stedet egnet til den særlige livsform.

Kontrastér nu dette fiktive traditionalistiske samfund med en anden fiktion: et hypermoderne, dynamisk-mobilt samfund, hvor alt og alle bevæger sig og er i sta-

dig forandring. I et sådant samfund antager vi, at folk vil være parate til at flytte, så snart det giver mulighed for selv den mindste forbedring, og at ingen følgelig vil være så knyttet til et bestemt sted, at forbedrede muligheder ikke vil kunne erstatte tabet. Vi antager videre, at de færreste umiddelbart vil overtage forældrenes forestillinger, erhverv og levemåde; de vil typisk beskæftige sig med noget andet, tro noget andet, leve under ændrede betingelser og i forandrede omgivelser og følgelig have anderledes ønsker og idéer end forældrene. Endelig antager vi, at alle vil være parate til at skifte familie, livsledsager, bekendskaber, kolleger, sociale foreninger og alle mulige andre relationer, så snart der ses den mindste fordel derved. Ingen vil bevare politiske, sociale og kulturelle tilhørsforhold længere, end de finder det opportunt.

Et sådant samfund vil være stærkt individualiseret; det enkelte, fritstillede individ vil være omdrejningspunktet i alle forhold. Den enkeltes private præferencer og forventninger om, hvad der øger den private lykke synes dermed også at blive eneste beslutningsparameter. Ingen vil primært tænke sig som del af et fællesskab med en tilstrækkeligt betydningsfuld historie. Alle vil nemlig vide, at fællesskaber vil være skrøbelige og af kortvarig art. Ingen vil tænke i kollektive værdier, for så vidt som mere solide traditioner dårligt vil kunne nå at etablere sig, før alting igen er forandret. Ingen kan derfor regne med noget eller nogen; hver enkelt vil i vid udstrækning være overladt til i alle forhold at tage sine egne helt private beslutninger ud fra sin egen helt private horisont. Der vil ikke være noget vi at gå op i. Ikke noget tilknytningsforhold, som vil kunne overleve en nyttetest med negativt udfald.

Af samme grund vil der også være en stærk tilskyndelse til at gøre alle former for goder gensidigt separerbare, sammenlignelige og omsættelige. Hvor deltagerne i den første fiktion differentierede goderne kvalitativt uden behov for at sammenligne på tværs, men til gengæld flettede goderne uløseligt sammen til én fælles livsform, vil deltagerne i den anden fiktion omvendt være tilbøjelige til at sætte goderne på én fællesnævner, så de kan integreres i ét regnestykke, men til gengæld afholde sig fra at knytte dem sammen til andet og mere end et patchwork af hver for sig udskiftelige dele. I et sådant samfund vil man til stadighed stille spørgsmål som: Vil det være nyttigst for mig at blive eller at flytte, langt eller kort, ind til byen, ud af landet? Hvad får jeg ud af at skifte bil, kolleger, køleskab, familie, trosretning, TV-kanal, arbejde, bekendtskabskreds, plæneklipper, livsstil?

Ved siden af deres specifikke kvaliteter får goder af enhver slags på denne måde tillige en almen omsætningsværdi, der for den enkelte vil være udtryk for, hvad økonomer betegner som den marginale velfærd, og utilitarister som marginalnyttens eller marginallykken. Hvert enkelt gode vil kunne udveksles med et hvilket som helst andet, og det afgørende spørgsmål vil følgelig være, hvad man er villig til at betale for dem hver især (eller hvad man er villig til at afstå dem for), således at man i sidste instans vil kunne opnå den smule ekstra nytte eller den ekstra bid af lykken, som er alle transaktioners mål. Der vil i sidste instans næppe være nogen rest, som ikke vil kunne opgøres i almene ækvivalenter, intet som ikke vil kunne ombyttes med noget andet af større omsætningsværdi.

Lad os så til dette fiktive samfund føje endnu en slags dynamik, nemlig en tek-

nisk-videnskabelig udvikling, som til stadighed åbner for nye muligheder og substituerer gamle, og som dermed også skubber voldsomt på de øvrige dynamikker. I vort fiktive samfund skal jeg tillade mig at antage, at borgerne er blevet forvænt med, at videnskaben til stadighed er i stand til at finde nye egenskaber, som i anden omgang sætter den tekniske ekspertise i stand til at finde substitutter for ethvert gode, der har vist sig at være af begrænset mængde.

Da ingen vil være særligt knyttet til bestemte goder, en bestemt livsform eller et bestemt område, er der i reglen ingen grund til at substitutterne ligger tæt op ad de goder, som forsvinder. Det afgørende er blot, at mængden af nytte, lykke eller forbrugsmuligheder ikke mindskes. Er der ikke mere træ, kan tømreren bruge plastic. Er der ikke mere benzin, kan racerkøreren sætte sig ind i en maskine og køre i virtuelle landskaber. Er der ikke nok, der ville betale for fuglenes fortsatte eksistens, kan ornitologen vel begynde at samle på frimærker med billeder af uddøde arter. Er der ikke flere fisk i de vante farvande, kan fiskeren blot rejse et andet sted hen (evt. med en kompensation for tabt arbejdsfortjeneste i lommen) eller give sig til noget helt andet, der sikkert vil vise sig at være mindst ligeså lykkebringende – især fordi lønnen antages at blive stadigt højere. Det har bønderne jo allerede erfaret, siden de forsvandt fra landet.

Alt i alt tegner der sig således en radikalt anderledes baggrund for at tale om forpligtelser i relation til fremtiden. Der er ikke længere en selvfølgelig enhed mellem traditionens eller den særlige livsforms krav og efterkommernes ønsker. En bestræbelse på at bevare en specifik livsform kan dårligt tænkes ikke at være i modstrid med de efterlevendes planer. Tilsvarende er der ikke den samme tætte forbindelse mellem sted, tradition og tværgenerationelt fællesskab. Stedets kvaliteter vil ikke være så specielle for de lokale, at de ikke lader sig ombytte med andre steder (til den rette pris). Et område kan derfor helt affolkes, når markedets konjunkturer peger i den retning (og markedets konjunkturer afspejler jo blot summen af enkelt-individuers frie, private valg), eller overtages af folk andetsteds fra med helt andre idéer om dets brug.

I et sådant samfund vil der kunne gives mange gode grunde til at nedtone hensynet til fremtiden. For det første vil man ikke vide noget om kommende generationers præferencer, ønsker og opfattelser af lykke. Det vil derfor være vanskeligt at indrette sig efter dem. At videregive så meget som muligt af det, man selv finder væsentligt, synes heller ikke være af større nytte i en verden, hvor opfattelsen af væsentlighed forventes at veksle med hver generation (såvel som indenfor det enkelte individs livshistorie). For det andet må det antages, at de efterlevende ikke vil have noget stort behov for hensyntagen; med de stadige videnskabelige fremskridt vil forventningerne være, at nye muligheder til stadighed vil vise sig, og at mangelsituationer vil kunne afhjælpes gennem substitution. Fremtidens folk må derfor, for det tredje, også antages at være rigere end nutidens.

For så vidt der under sådanne forudsætninger overhovedet kan siges være forpligtelser overfor fremtiden, vil det være rigeligt at opretholde en konstant formue, opgjort i almene ækvivalenter. Eller en formue, der kan sikre, at den fremtidige velfærd eller de fremtidige forbrugsmuligheder ikke mindskes, opgjort i almene

ækvivalenter. Formuens bestanddele (ressourcer, viden, teknologi og andre værdsatte natur- og kulturprodukter) vil nødvendigvis veksle med de skiftende præferencer. For så vidt der overhovedet vil være behov for afgørelser på et fælles niveau, må disse indrettes således, at enhver beslutning bliver baseret på et samlet regnestykke over de fordele og ulemper – omregnet til almene ækvivalenter – som beslutningen medfører for de enkelte som privatpersoner. Den rationelle beslutning er den, hvor tallet på bundlinien er størst.

Når det idag er blevet vanskeligere at besvare spørgsmålet om, hvad det vil være rimeligt at efterlade vore efterkommere, er grunden den, at vi idag lever i samfund, der har bevæget sig meget langt væk fra noget, der blot kunne minde om den første fiktion, uden at vi måske ganske kan genkende os selv i den anden. Spørgsmålet som skal optage os i det afsluttende afsnit er derfor, hvad der eventuelt kunne holde os tilbage fra at acceptere den anden fiktion som en anvendelig basis for beslutninger om levn til eftertiden.

Hvad vi er og hvad vi har

De to fiktioner, som er beskrevet ovenfor, knytter sig til et par af yderpunkterne blandt måderne at besvare spørgsmålet om rimelighed i relation til kommende generationer. I den ene ende har vi den statisk-konservative opfattelse med et meget stærkt krav om bæredygtighed, i følge hvilket hvert eneste af de elementer, som er af betydning for den givne livsform, skal bevares af hensyn til livsformens fortsatte beståen. I den anden ende finder vi den dynamisk-mobile opfattelse, hvor kravet om bæredygtighed er meget svagt, for så vidt som alt forventes at være substituerbart og omsætteligt i almene ækvivalenter – som der tilmed forventes at blive flere af med tiden.

Hvor den første fiktion ikke længere har relevans som andet end kontrastbillede i vor del af verden, så synes den anden fiktion imidlertid at være så tæt på den bestående virkelighed, at mange – især blandt økonomer – gerne vil have os til at tro på den som en fiktion, der er anvendelig, når der skal træffes beslutning om bl.a. bæredygtighed og hensynet til kommende generationer. Det forekommer derfor interessant at undersøge, hvor den måtte have sine svage punkter.

Man kunne nævne en række steder, hvor fiktionen har nogle oplagt kontroversielle forudsætninger. For eksempel kan man spørge, om der ikke er ressourcer eller miljømæssige forudsætninger, som vanskeligt ville kunne erstattes af andre, og som samtidig er så væsentlige, måske ligefrem basale, at det synes nødvendigt at bringe dem hinsides markedets prisfastsættelse. Forudsætninger, hvis fravær eller forsvinden måske ikke ligefrem vil betyde, at samfundet kollapse, men som i det mindste vil resultere i en langsom, irreversibel forringelse af betingelserne for menneskeliv (næsten uanset hvordan man end har tænkt sig at leve det).

Man kunne også spørge, om ikke fiktionen med sin fremskridts-optimisme tager alt for let på det ofte betydelige tidsmæssige slip, som findes mellem årsag og virkning i miljømæssige spørgsmål. Hvis man forsøger at inddrage langtidseffekter i sine beslutninger ved at foretage en prisfastsættelse på basis af private præferencer,

og samtidig baserer sit regnestykke på markedets aktuelle kalkulationsrente, vil disse effekter sjældent ændre synderligt på de nutidige beslutninger. Effekterne ligger så langt ude i fremtiden, at virkningerne efter nedskrivningen vil miste deres aktuelle betydning. Med udgangspunkt i et sådant regnestykke vil der således ikke være mange samfund, som ikke kan vurderes som bæredygtige på de nævnte præmisser (hvad mange økonomer da også for længst har regnet sig frem til).

Pladsen tillader ikke en grundig diskussion af disse problemer, og jeg skal i stedet koncentrere mig om en enkelt af de centrale forudsætninger i fiktionen. Jeg tænker her på forestillingen om fritsvævende individer, der på grundlag af en indre nyttekalkyle vælger ind og ud, fra og til, og lader alt have forbigående, episodisk karakter. Spørgsmålet er nemlig, om vi kan lægge så radikalt et snit mellem det, der er mig, og det der er mit, som det indirekte forudsættes i fiktionen. Vi har således at gøre med et snit, der er så skarpt, at det, der er mig, på intet tidspunkt berøres af den bestandige udskiften af det, der er mit (relationer, engagementer, ønsker, bestræbelser o.s.v.). Det er dermed også samtidig et snit, der går så tæt på jeg'et, at dette i realiteten tømmes for selvstændig identitet. Fiktionen forudsætter nemlig, at der ikke blandt det, man kan sige om en person, vil være noget, der stikker så dybt, at han eller hun vanskeligt (og ikke uden først at gennemgå en identitetskrise) vil kunne forstå sig selv uden det.

Ved at foretage så radikalt et snit mellem det kalkulerende jeg og dets vekslende relationer, bliver jeg'et så ubestemt i fiktionen, at det ikke kan forstyrres af selv den største omvæltning på vejen mod forøgede bundlinietal. Reelt har vi at gøre med en tom beholder for et vekslende indhold, der netop som følge heraf kan reduceres til skiftende præferencer af vekslende styrke. I et sådant forhold må man sige, at det snarere er præferencerne, som har individet, end det er individet, som har præferencerne. Der er nemlig ikke længere noget tilbage i identiteten, som vil kunne danne basis for en egentlig styring eller prioritering. Man vil ikke kunne sige: jeg er (dansker, kristen, demokrat, historiker), men alene: jeg har for øjeblikket præferencer for (Danmark, kristendom, demokrati, fortiden). Selvom det ved første øjekast ser ud som om det jeg, som forudsættes i fiktionen, derved netop bliver i stand til at vælge ganske frit, så bliver det en underlig form for valg, eftersom jeg'et ikke har noget tilbage, som vil kunne danne basis for en skelnen. Et individ med en sådan ubestemt identitet kan dårligt siges at vælge; det bliver snarere overmandet af sine præferencer.

Der viser sig her en interessant parallellitet mellem de to fiktioner. Heller ikke i den første fiktion var der nemlig mulighed for et egentligt valg. Også i denne fiktion var jeg'et fuldstændig besat, blot var det af den stik modsatte grund. Hvor jeg'et i den anden fiktion antages at være så tomt, at det intet forsvar har mod de forbigående præferencers forlokkelser, så var det i den første fiktion omvendt så endegyldigt opfyldt af forud fastlagte forpligtende relationer, at der ikke levedes rum til at foretage reflekterende overvejelser, endsige egentlige valg. Alt var her på forhånd afgjort; den enkelte skulle blot sørge for at hænge på og udfylde sin forud bestemte rolle.

Det kunne på denne baggrund synes besnærende at forsøge at finde en position

et eller andet sted midtvejs mellem de to fiktioner. Fra den ene fiktion kunne vi i så fald hente stabiliteten og tyngden, fra den anden mobiliteten og lethed, og siden forsøge at skabe et kompromis, hvor selvet hverken er tomt eller fyldt, men halvtomt eller halvfylt. Det ville imidlertid næppe være muligt at løse problemet på en sådan kvantitativ vis. Begge de to fiktioner synes nemlig al deres forskellighed til trods at mangle én og samme ting: muligheden for at foretage overvejede eller reflekterede valg. I den første fiktion fulgte man blot efter de forudgivne krav, i den anden følger man efter de ligeså forudgivne tilskyndelser.

Reflekterede valg forudsætter to ting, som helt eller delvist er fraværende i de to fiktioner. På den ene side muligheden for at appellere til noget, der befinder sig på et højere niveau end de private præferencer, og som skiftende præferencer kan vurderes i lyset af: ikke-private værdier og livsmål. (I den første fiktion kunne alene appelleres til en tradition, man ikke kunne bringe sig på afstand af; i den anden er de private præferencer selv ultimativ appelinstans.) På den anden side muligheden for at se et forløb som en læreproces, hvori de værdier og livsmål, man identificerer sig med, udvikles, raffineres og ændres i lyset af nye argumenter og indhøstede erfaringer. (Den første fiktion kendte kun gentagelsen og den uønskede afvigelse; den anden kender omvendt alene den stadige fluktuation af subjektive tilbøjeligheder.)

Når jeg pointerer livsmålenes og værdiernes ikke-privathed, er det for at markere forskellen til præferencer, der både er private i den forstand, at kun den enkelte kan kende sine egne, og samtidig indiskutable, for så vidt de slet og ret enten er der eller ikke. Præferencer kan, når de er der, være svage eller stærke; de kan derimod ikke være baseret på gode eller dårlige grunde. Det stik modsatte gælder for værdier og livsmål, der netop ikke hverken kan eller skal måles på deres intensitet, men derimod bedømmes på grundlag af argumenter. Og når vi taler om gode og dårlige grunde, taler vi også straks om en offentlig, ikke-privat dimension. Grunde kan være private i den forstand, at man ikke ønsker at meddele dem til folk, det ikke angår, og de kan være personlige i den forstand, at de har relation til en bestemt persons særlige livsforhold. De kan derimod ikke være private eller personlige i den forstand, at de principielt kun er tilgængelige og begribelige for en enkelt person. I denne forstand er vi ikke-private, og i en fundamental forstand knyttet til et bestemt fællesskabs kulturelle og begrebslige ressourcer.

Disse overvejelser fører os umiddelbart over i det centrale punkt i den anden fiktion: idéen om at reducere alle fælles beslutninger – herunder de, der angår vore levn til eftertiden – til en aggregering af private valg. Igen bemærker vi en interessant parallellitet mellem de to fiktioner: Begge de to fiktive samfund, det statisk-traditionelle og det dynamisk-moderne, er således bemærkelsesværdigt apolitiske. I det første tilfælde havde politikken ingen funktion, for så vidt som lokale vaner og traditioner på forhånd havde afgjort tingenes gang. I det sidste tilfælde er politikken reduceret til en blot og bar funktion af vekslende privatvalg (læs: private besættelser). I intet af de to tilfælde levnes der plads til reflekterede valg taget i fællesskab.

Det, som vi så gav levnene en ændret status som følge af tolkende væsners til-

stedeværelse, forsvinder dermed i begge fiktioner. Levnene kan ikke fungere som orienteringspunkter i de fortløbende fortællinger, vi knytter vor identitet an til, og de kan ikke ses som anledning til overvejelser omkring de kvaliteter og livsværdier, som er styrende for fortællingerne. I den første fiktion har levnene givetvis været vigtige, men først og fremmest som bekræftelser på den bestående orden. I den anden fiktion reduceres de derimod til ressourcer for en nytteoptimering uden at kunne sætte spor i identiteten.

Hvis vi i modsætning til de to fiktioner ser en pointe i at bevare en refleksiv politisk dimension, hvilke forpligtelser kan da siges at være knyttet til de levne, vi efterlader? Ja, hvad er tilbage, hvis vi ikke blot ønsker ukritisk at fortsætte en tradition, og af de nævnte grunde heller ikke kan fæste lid til idéen om en nyttemaksimering over tid (med eller uden diskontering af fremtiden)? Svaret er: vi er forpligtet til at videregive det, som vi ud fra vor egen horisont og efter kritisk diskussion og overvejelse finder væsentligt eller nødvendigt for fortsættelsen eller videreudviklingen af de bedste dele af den tradition, vi tilhører. Det som vi, på grundlag af de bedste argumenter vi med vor særlige baggrund har kendskab til, finder vigtigt at bringe videre i den naturhistorie, vi tager del i. Der er hverken en facitliste (som i den første fiktion) eller en idiotsikker metode (som i den anden) at falde tilbage på.

Men hvorfor overhovedet bekymre sig om en fremtidig fortsættelse af de bedste dele af vor egen tradition – hinsides vor egen individuelle eksistens? Spørgsmålet er i realiteten kun relevant, hvis man forudsætter, at det eneste der kan engagere os, er det der er umiddelbart relateret til tilfredsstillelsen af subjektive præferencer. At vi kun finder det meningsfuldt, som giver os selv et meget direkte afkast. Hvis det var tilfældet, ville det imidlertid ikke være muligt at vurdere handlinger i lyset af værdier og livsmål – højst ville der være tale om endnu et lag af subjektive præferencer – og vi ville være tilbage i fiktionen om identitetsløse personer, der ikke lader sig anfægte af andet end egne private nyttekalkyler.

Hvis vi derimod fastholder, at livsmål og værdier er relateret til grunde – og således lader sig rationelt vurdere i lyset af ikke-private argumenter – så har vi dermed også forpligtet os på noget, som ikke er bundet op på tilfredsstillelsen af egne præferencer, ja i en vis forstand end ikke på vor egen individuelle eksistens. Ikke at vi forventes at rende rundt og ofre os i en eller anden abstrakt sags tjeneste. Det er snarere den anden vej rundt: kun ved at tolke os selv og legitimere vore handlinger på en måde, som går ud over de selvcentrerede præferencer, kan vi gøre os til mere end blotte slaver af forbigående tilbøjeligheder. Forpligtelsen over for fremtiden er i den forstand nok så meget en forpligtelse over for os selv; en forpligtelse til at søge efter, fremme og værne om det, vi finder rigtigst, vigtigst og væsentligst. Kun derved kan vi gøre os værdige til lykken, som den tyske filosof Immanuel Kant lidt højtideligt har formuleret det.

Når forpligtelserne over for vore efterkommere kan være så vanskelige at præcisere, er det fordi der til stadighed optræder en række hver for sig rimelige tolkninger af, hvad der vil være værdi- og betydningsfuldt at give videre. Langt hinsides den første fiktion tager vi del i en åben fortælling uden andre sigtepunkter end dem,

vi selv finder værd at forfølge. En fortælling, som er blevet vanskeligere at skrive, for så vidt som der aldrig har der været så mange mulige måder at fortsætte den på. Aldrig har der stået så mange alternative identiteter og tilknytninger parat til at influere vore liv. Svaret på vanskelighederne består imidlertid ikke i at opgave den kritiske overvejelse og falde tilbage på den anden fiktions præference-aggregeringer, men derimod i at bestræbe sig på at finde og skabe den fortælling som man finder rigtigst – på trods af de skift og brud og krøller og krumninger, den måtte rumme. Dem kommer man nemlig ikke uden om – hvad man vel næppe heller skal ønske sig at kunne.

Litteratur

- Bruce, James B. et al. (eds.): *Climate Change 1995. Economic and Social Dimensions of Climate Change*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, specielt kapitel 4: »Intertemporal Equity, Discounting, and Economic Efficiency.«
- de-Shalit, Avner: *Why Posterity Matters*, London: Routledge, 1995.
- Lübcke, Poul (red.): *Miljøet, markedet og velfærdsstaten*, København: Fremad, 1995, specielt artiklerne af Anders Christian Hansen og Poul Lübcke.
- O'Neill, John: *Ecology, Policy and Politics*, London: Routledge, 1993.
- Pearce, David W. & R. Kerry Turner: *Economics of Natural Resources and the Environment*, New York: Harvester Wheatsheaf, 1990.
- Sagoff, Mark: *The Economy of the Earth*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- Sandel, Michael: *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
- Taylor, Charles: *Sources of the Self. The Making of Modern Identity*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1989.
- Walzer, Michael: »The Communitarian Critique of Liberalism,« Amitai Etzioni (ed.): *New Communitarian Thinking. Persons, Virtues, Institutions, and Communities*, London: University Press of Virginia, 1995.